
MASSOT I MUNTANER, Josep (2021). *Caçadors de cançons. Les missions de l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya. 1920-1940*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 401 p.

La recent desaparició de l'il·lustre erudit, i treballador incansable de la cultura catalana, amb una de les més riques bibliografies personals, ens obliga a reconvertir aquesta ressenya d'una obra rellevant en un personal i sentit homenatge a qui fou capdavanter de tantes iniciatives essencials en el redreçament de la nostra identitat, de la revista *Serra d'Or* a les edicions de Publicacions de l'Abadia de Montserrat que dirigí quaranta anys, fixant-nos ara en la seva aportació en la recuperació del patrimoni de la cançó popular que tant estimà.

La bibliografia de Massot, com indiquem, és molt gran i no cal repetir-la. És a l'abast de qualsevol interessat. És referida a la seva Mallorca contemporània, en llengua, cultura i aspectes relacionats amb la Guerra Civil i l'Església, també de Catalunya i del País Valencià, conreant amb biografia, assaig i estudis en un gran ventall temàtic que abraça Església, cultura, Guerra Civil, etc. També s'ocupà, foscament però de gran valor, de l'edició d'actes, estudis

en honor d'erudits, jornades, etc., en una dimensió de treball reeixit que li valgué rebre doctorats com el de la UIB (1999) o la UV (2016), el Premi d'Honor de les Lletres Catalanes (2012) amb Muriel Casals com a presidenta d'Òmnium Cultural, i altres guardons.

L'aparició del volum que ens ocupa torna a situar d'actualitat l'edició dels impagables *Materials de l'Obra del Cançoner Popular* que esdevenen la victòria pòstuma de l'exiliat Rafael Patxot i Jubert, patriota culte i dinàmic mecenes, que s'ocupa, amb rigor, de treballar en aquest camp de recuperació del patrimoni. Massot li dedicà una biografia (2014) i el mecenes i savi fou reconegut malgrat l'exili suís. Efectivament, no es pot entendre l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya (OCPC) sense aquesta personalitat, que sabé aglutinar al seu entorn un conjunt de persones per preservar el patrimoni immaterial musical i textual, les cançons populars, tan negligides i, tanmateix, tan evocadores d'una època passada. Els membres de les missions, els missioners com se'ls coneixia, constataren els anys vint del segle xx com els joves no cantaven i aquelles cançons que tothom coneixia, amb tantes variants comarcals tanmateix, eren absolutes desconegudes a la ciutat, les característiques de la qual, unides

BUTLLETÍ DE LA SOCIETAT CATALANA D'ESTUDIS HISTÒRICS

a la industrialització, dificultaven la cançó entesa fins aleshores com un acte compartit. Així mecanització, moviment humà d'arreu amb pèrdua d'arrels comunes, treball industrial en solitari i en cadena, soroll de màquines, i, especialment, la presència de la ràdio amb noves cançons que substituïen les populars, ho impossibilitaven. La població urbana abandonava la cançó com a ritme fecund que marcava un ritme de treball —només cal recordar el «treballem, treballem, que la civada, que la civada...» que tan bé ha recuperat, i ens ha ensenyat, Joan M. Serrat— per a la colla que havia d'anar simultàniament en una feina monòtona i dura en la qual la cançó introduïa novetats; oi més quan tenia doble sentit o bé quan les colles de joves maldaven per veure qui guanyava, entre locals i forasters o entre sexes o joves i grans: donava un toc de varietat a l'avorrida labor de la sega, la verema, etc., era mestressa de la labor amb la maquinària inexistent encara.

Cançons de feina però també de barrila, taverna, joc, oci, infants, etc., que cantava la dona que rentava al riu o al safareig o netejava la llar o espigolava o endreçava l'hort, o els homes a l'hostal o la taverna, un conjunt d'activitats que tenia la cançó i és cert que encoratja i anima com saben tots els excursionistes en feixugues ascensions

i la cançó engresca i dona renovades forces. Tot aquest món s'ha volgut recuperar fa un segle en les missions de recerca i ara el tenim ordenat i una part publicat amb les cançons aplegades. Tot i l'heterogeneïtat de la labor, no totes les missions foren iguals ni totes tingueren el mateix resultat; en conjunt, avui ofereixen un corpus monumental en la vintena de grans volums que presenten els resultats —no la globalitat, tanmateix— de l'enorme treball realitzat en la *cacera* de cançons.

Caçadors de cançons és alhora una síntesi i un balanç del que es feu, un resum i una antologia gràfica, de les missions. El contingut és una informació esquemàtica de les missions i tot plegat ens acosta als XXI volums del *Cançoner* estricte, el que coneixem com a *Materials*, tot i que no és publicat tot el que es va recollir. Ara Montserrat, i en part, l'Orfeó Català, conserven aquests *Materials* que són a disposició dels estudiosos, tant d'especialistes musicòlegs com d'historiadors locals que volen conèixer què es cantava, i altres dades, en una comarca. I moltes altres utilitzacions atès que disposar de referències vàlides per a l'etnologia, l'antropologia, etc., pot ser una eina oberta per a múltiples recerques.

L'aportació de Massot en aquest àmbit s'afegeix al feix de treballs

publicats per ell mateix, que és, com dèiem, espectacular. *Caçadors de cançons* i els *Materials* són una part d'aquesta bibliografia específica, però Massot ha dedicat molts altres treballs en aquest objectiu de projectar l'OCPC, com podem veure en la relació de la feina feta a l'entorn¹ d'aquesta

1. «Baltasar Samper i l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya», a *Actes col·loqui sobre cançó tradicional* (Reus, 1990); «L'Obra del Cançoner Popular de Catalunya, avui», *Llengua & Literatura*, núm. 5 (1992-1993); *Inventari de l'arxiu d'Obra del Cançoner Popular de Catalunya*, fasc. 1 (1993); *Materials*, núm. 4/1; *Història de l'Obra del Cançoner i complement a l'Inventari de l'Arxiu* (1993); *Inventari de l'arxiu d'Obra del Cançoner Popular de Catalunya*, fasc. 2 (1994); *Materials*, núm. 4/2; Edició i pròleg de Baltasar Samper: *Estudis sobre la Cançó popular* (1994); *Materials*, núm. 5; «Obra del Cançoner Popular de Catalunya i Sardenya», a *La Sardegna e la presenza catalana nel Mediterraneo* (Càller, 1995); «L'arxiu de l'Obra del Cançoner Popular», *Revista de Catalunya*, núm. 94 (1995); *Història de l'Obra del Cançoner i complement a l'Inventari de l'Arxiu* (1995); *Memòries de missions de recerca* (1996); *Materials*, núm. 6; *Memòries de missions de recerca* (1997 [1998]); *Materials*, núm. 7; *Memòries de missions de recerca* (1998); *Materials*, núm. 8; «Menorca dins l'Obra del Cançoner Popular», Menorca, 1999; *Memòries de missions de recerca* (1999); *Materials*, núm. 9; *Memòries de missions de recerca* (2000); *Materials*, núm. 10; *Memòries de missions de recerca* (2001); *Materials*, núm. 11; *Memòries de missions de recerca* (2002); *Materials*, núm. 12; «L'Obra del Cançoner Popular de Catalunya, font de recerques», *Penedès*, núm. 3 (2002) i també a

recuperació que hem procurat anotar, tot i que segurament li manca encara alguna referència. De la feina feta en aquest camp per Massot podem extreure'n les conclusions següents:

Una llarga dedicació envers la temàtica amb publicacions aparegudes al llarg de vint-i-dos anys i no deixant mai de publicar. Ho feu en molts formats: llibres, articles, entrevistes, conferències i fins i tot una lliçó magistral en ser guardonat amb el doctorat *honoris causa* de la Universitat de València.

La constància a publicar els *Materials*. L'acord institucional que ho

Llengua & Literatura, núm. 14 (2003); *Memòries de missions de recerca* (2003); *Materials*, núm. 13; *Memòries de missions de recerca* (2004); *Materials*, núm. 14; *Memòries de missions de recerca* (2005); *Materials*, núm. 15; *Memòries de missions de recerca* (2006); *Materials*, núm. 16; *Memòries de missions de recerca* (2007); *Materials*, núm. 17; *Missions de recerca* (2008); *Materials*, núm. 18; *Missions de recerca a la Casa de Caritat de Barcelona* (2009); *Materials*, núm. 19; *Missions de recerca* (2014); *Materials*, núm. 20; *Complements a l'inventari de l'arxiu de l'Obra del Cançoner i a les seves missions* (2011); *Materials*, núm. 21; *Memòries de missions de recerca. Estudis monogràfics. Crònica*. Edició facsímil, 2013 i 2014, 2 volums; «La Patum i l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya», Berga, 2014; *L'Obra del Cançoner Popular de Catalunya a les terres valencianes* (Universitat de València, 2016) i «Complement al Dietari de l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya (1939-1954)» (*Miscel·lània Jordi Bruguera*/4), 2016.

permeté i finançà acordà que fos un volum per any. I s'assolí l'objectiu amb constància i perseverança.

L'amplitud de la projecció, amb atenció a les invitacions de centres diversos, de Reus a Maó, de Berga a València, de Vilafranca del Penedès a Barcelona tot dictant conferències i publicant-les sempre.

El bon nivell de l'aportació intel·lectual de Massot en l'estudi del camp. Ha tret molt bon partit de la documentació, podríem dir que es conservava tot, per explicar sectorialment, geogràficament, personalment, el que fou l'OCPC en alguns àmbits temàtics, zones o ciutats i noms representatius.

El bon nivell d'assoliment dels objectius de l'encàrrec que li feu l'Abadia: preservació, difusió i projecció i estudi. Massot s'esmerça en aquests camps i ha pogut aconseguir que l'OCPC sigui coneguda i prestigiada. Les fotografies permetrien que hi hagués un bon documental sobre aquest fet i amb tantes institucions i entitats vinculades a la història de la música seria molt justificat que poguéssim escoltar ara que hi ha corals arreu i es disposa de lletra i música alguna selecció d'aquestes cançons terrals. Potser, i tant de bo, finalment, la UNESCO pogués considerar aquest patrimoni de les terres de parla catalana públicament com

el que és: patrimoni intangible de la humanitat.

En l'origen de la iniciativa, explica en una entrevista recollida a *Lluc* (2007) i reproduïda en llibre,² que de jovenet el seu pare li demanà ajuda per a un aplec de cançons valencià, que no reeixí, però Massot s'hi dedicà i mai deixà aquest amor. Quan el fons va anar a Montserrat se li encarregà que en fos el conservador, que en tingués cura i l'edités. I així ho feu. Al primer volum estricte del fons recuperat —després dels primers editats anteriorment com els dos dedicats a l'inventari—, Massot explica que el 1993 se signà un conveni entre el Departament de Cultura, la Biblioteca de Catalunya i l'Abadia de Montserrat en el qual les tres parts exposaven que estaven interessades a regular i col·laborar en la conservació i coneixement de l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya amb tots els *Materials* i que el fons seria de consulta oberta. L'objectiu es concretà, de mica en mica s'anava fent i s'anuncià que es microfilmarien les 25.000 cèdules de cançons que van arribar a Montserrat el 1994. Cada any s'editaria, com així s'ha fet, un volum representent el que la

2. *Saviesa i compromís. Nou entrevistes a Josep Massot i Muntaner* (2015), Barcelona, IEC, col·lecció «Treballs de la Societat Catalana de Llengua i Literatura», núm. 10 p. 66.

guerra aturà i es mostrava el contingut d'aquest fons que passà per moltes vicissituds i fins i tot per algun procés judicial...

El primer volum que es publica després del conveni aporta història. Podem veure com explica la gènesi i gestació de l'OCPC a través de més de tres-centes pàgines amb la cronologia detallada del procés. Arrenca el 28 d'octubre de 1921 amb la referència que R. Patxot encarrega a l'Orfeó Català l'obra a fer i acaba el 31 de març de 1937 dient que s'ha pogut accedir als comptes corrents de R. Patxot després del bloqueig del juliol de 1936. Una segona part són les transcripcions de les actes de les reunions del Consell Consultiu, també molt il·lustratives. En el volum XXI el pròleg de Massot indica que es tanca la sèrie de *Materials* que complementen els tres volums apareguts abans de l'esclat de la Guerra Civil. Entremig una vintena de volums amb gairebé deu mil pàgines d'informació.

En una altra entrevista al programa televisiu *Nydia* de TV3, Massot esmentava la utilitat del fons explicant per a què serveix i per què calia dedicar tants esforços a protegir-lo:

«—Pare Massot, tenim ja aquest material a Catalunya, a disposició de qui vulgui consultar-lo. Per a què serveix, avui dia, un aplec de milers de

cançons i danses que ja no es canten ni es ballen?

—Doncs, serveix per a què... Primer, per conèixer el patrimoni cultural en català, ja que a més a més la cançó popular és una de les coses que és de tots els Països Catalans. N'hi ha algunes que són típiques d'un lloc o d'un altre, però en general és una de les mostres que la llengua és única i que té una literatura única, que es cantava per tradició oral als diversos llocs. I després, es pot veure que hi ha muntanyes de persones que ho volen consultar perquè els fa molta gràcia saber al seu poble què es feia i què no es feia; no són només les cançons, perquè hi ha les memòries, que expliquen la vida d'aquell moment, i hi ha sobretot les fotografies: l'arxiu fotogràfic de l'Obra del Cançoner és extraordinari!»

El llibre *Glossador de cançons*, de gran format, profusament il·lustrat i editat amb molta cura, és una excel·lent mostra dels conjunts de *Materials* de les missions que es presenten ordenades cronològicament i amb tota meticulositat se'ns mostren els trets més rellevants; així, se'n detalla els autors —de Joan Tomàs a Joan Gols, passant per Baltasar Samper, Esteve Albert i molts d'altres—, s'exposa una molt selecta mostra, de qualitat, de les fotografies dels cantaires que per ella sola constitueix un arxiu etnològic

de com eren els catalans; i les catalanes... que eren de facto les millors dotades en la conservació de la memòria d'aquest material de fa un segle!; també mapes dels itineraris dels missioners amb relació dels pobles i poblets visitats, una antologia en facsímil de les cançons aplegades, tot un conjunt de *Materials* sobre l'OCPC que fou el llegat d'una generació de patriotes com Patxot i que ara, amb el treball i bon saber fer de Massot se'ns ofereixen en una delícia d'obra al llarg de quatre-centes belles pàgines que coronen dos meticulosos índexs de gran utilitat, l'onomàstic i el toponímic.

Mirem, per acabar, una de la gairebé setantena de missions que explica l'obra. L'obrim a l'atzar i la missió 53, a cura de Joan Tomàs i Joan Amades, dos noms rellevants en l'OCPC, s'adreça a la frontera catalana d'Aragó, la Ribera del Segre, les Garrigues i la Baixa Segarra: a la primera pàgina s'explica la datació, setembre de 1932, i indica com apareix al volum XV dels *Materials*. En no trobar cançons, recolliren tonades de música instrumental, miraren l'arxiu de l'organisme de Tamarit de Llitera. De Fraga, en no trobar personal adient, se'ls indicà que anessin a Miralsot, agregat de la ciutat, i aconseguiren trobar-hi un graller i un cornamusaire que coneixien alguna cançó i alguna dansa interessants.

Aconseguiren també alguna peça, castellana tanmateix, a Mequinensa, amb regust català, el «regust melòdic» dels goigs catalans. A les Garrigues tingueren més fortuna, Juncosa, Soleràs, la Granadella... amb una quarantena de cançons. Seguiren per Maials, Llardecans, Seròs i en aquest poble succeí un fet inversemblant: tot el poble es reuní a la plaça per veure com ho feien per recollir les cançons. Escriu Massot: «Costa Déu i ajuda controlar el guirigall que s'havia format»; obtingueren onze peces, i, encara, afegeixen, només de «mitjana valor». Sovint eren variants i d'ací l'expressió. A Castellans, més sort: 32 cançons, a Albagès, 31 i totes d'una dona que consideraven la millor cantaire de tota la missió. A Granyena de les Garrigues, cap, la trentena cantades les coneixien. A Almatret unes poques de batre, a Torres de Segre només en van anotar una, la majoria ja les coneixien. A Santa Coloma de Queralt, bona collita: moltes cançons i algun ball. A Vallfogona de Riucorb, onze, a Guimerà, només un text sense tonada i a Ciutadilla, més sort. A Rocafort de Queralt, res i a Conesa, dues cantaires, que curiosament eren de Rocafort les dues, amb setze cançons. De retorn a Santa Coloma de Queralt feren una audició pública i obtingueren així dues cançons i la tonada d'un ball. A Verdú, res i cap a Montoliu de

Cervera, a peu, i pel camí, en passar per una era van poder «robar», diuen, una cançó que cantaven en batre. A Montoliu, res. A l'Hostal de Ciutadilla, l'hostalera que es negava a cantar res, després de dinar els obsequià amb cinc peces. A Nalenc, cinc més la primera vegada i en tornar-hi, onze més. Altres pobles visitats foren Sant Martí de Maldà, Rocafort de Vallbona, Vallbona de les Monges, amb moltes peces obtingudes o caçades però, com passava sovint, moltes de conegudes i, a la vora del monestir, cinc de noves, i després a Rocallaura, Verdú, Montblanc i l'Espluga de Francolí: ací, sorpresa, cinc. Retorn. Anaren per les comarques a peu, en auto i ferrocarril. Darrere una iniciativa que assumí els costos de viatges i dietes, de material i d'organització.

En acabar la memòria de la missió Amades diu, explica Massot fent el resum en l'obra que ens ocupa, que es recolliren 548 tonades cantades gairebé sempre per dones i que «la cançó es conserva en un estat ruïnós i decadent i estretament vinculada amb el conreu de les olives». La missió començà el 19 de juliol quan marxen de Barcelona a Benavarri i acabà l'11 setembre de 1932 quan tornaren de Vimbodí a Barcelona. Les deu pàgines que es dedicà en aquesta missió s'acaben amb la signatura o cota de la documentació que es conserva a l'Obra del Cançoner

Popular de Catalunya. Les 21 fotografies mostren la missió per dins: l'era on batien, deu dones retratades en rostre individualment, imatges de vida quotidiana com el nunci de Cervià amb la trompeteta en plena feina informativa o específiques de la labor feta com el graller de Miralsot i dones amb el gerro d'aigua al cap venint de la font a la Granja d'Escarp. Tot un món deliquescents, evanescent, avui i que gràcies a Josep Massot i Muntaner podem albirar encara que sigui de forma subtil amb la paraula, la imatge i el so.

Josep M. FIGUERES³

Universitat Autònoma de Barcelona

NOVELL, Néstor; SORRIBES, Josep (2021). *Notícia del País Valencià. Fer País, 60 anys d'idees, estudis, converses i reflexions*. València: Balandra edicions, Càtedra d'Economia Valenciana, Alfons el Magnànim, 577 p.

Després de seixanta anys transcorreguts del model de país establert per Joan Fuster a *Nosaltres, els valencians*, l'estudi dels economistes Néstor Novell i Josep Sorribes, *Notícia del País Valencià*, esdevé un salt

3. josepmaria.figueres@uab.cat